

İŞLETME BİLİMİ DERGİSİ

THE JOURNAL OF
BUSINESS SCIENCE

JOBS

İşletme Bilimi Dergisi

2018

Cilt:6 Sayı:2

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

JOBS

İşletme Bilimi Dergisi
The Journal of Business Science

Sakarya Üniversitesi / Sakarya University
İşletme Fakültesi / Sakarya Business School

i

Cilt/Volume : 6
Sayı/Issue : 2
Yıl/Year : 2018

ISSN: 2148-0737

DOI: 10.22139/jobs

İNDEKS BİLGİLERİ/ INDEXING INFORMATION

ii

Kurucu Sahip/Founder

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. Kadir ARDIÇ

Editör / Editor

Doç. Dr. Mahmut AKBOLAT

Editör Yardımcıları / Assoc. Editors

Doç. Dr. Mustafa Cahit ÜNĞAN

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent SEZEN	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Erman COŞKUN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir ARDIÇ	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet BARCA	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ	İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan BATMAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Recai COŞKUN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Sıdıka KAYA	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER	Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Türker BAŞ	Galatasaray Üniversitesi
Doç. Dr. Surendranath Rakesh JORY	Southampton Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Kadir ARDIÇ
Doç. Dr. Mahmut AKBOLAT
Doç. Dr. Mustafa Cahid ÜNĞAN

Sekreteryaya / Secreteria

Arş. Gör. Özgün ÜNAL
Arş. Gör. Mustafa AMARAT
Arş. Gör. Ayhan DURMUŞ
Arş. Gör. Gülcan KAHRAMAN

iv

Dergimize yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin yazımında etik ilkelere uyulduğu ve yazarların ilgili etik kurulundan gerekli yasal onayları aldığı varsayılmaktadır. Bu konuda sorumluluk tamamen yazarlara aittir. İşletme Bilimi Dergisi'nde yer alan makalelerin bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Yayınlanmış eserlerden kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

It is assumed that the articles submitted for publication in our journal are written in ethical principles and the authors have obtained the necessary legal approvals from the relevant ethics committee. The responsibility of this matter belongs to the authors. Scientific responsibility for the articles belongs to the authors themselves. Published articles could be cited in other publications provided that full reference is given.

İşletme Bilimi Dergisi; www.dergipark.gov.tr/jobs Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi jobs@sakarya.edu.tr Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan/SAKARYA

Bu Sayıda Katkıda Bulunan Hakemler *Reviewers List of This Issue*

İşletme Bilimi Dergisi
2018
Cilt:6 Sayı:2

Prof. Dr. Hasan Tutar	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. İsmet Hakkı Eraslan	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Ümmühan Aslan	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Taş	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Cavit Yeşilyurt	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan Tunahan	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Kırılmaz	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Kazım Ozan Özer	Nişantaşı Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut Akbolat	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut Hızıroğlu	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Ali Alan	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Mesut Çimen	Acıbadem Üniversitesi
Doç. Dr. Muammer Mesci	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Musa Said Döven	Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Cahid Ünğan	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür Uğurluoğlu	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Taşkın Kılıç	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Yasemin Özdemir	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus Emre Öztürk	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yağmur Ersoy	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali Yılmaz	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Berna Eren	Acıbadem Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrah Özsoy	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emre Oruç	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ersin İrk	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Füsun Küçükbay Gökalp	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan Murat Arslanhan	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Osman Uslu	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Samet Güner	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sedat Durmuşkaya	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serkan Deniz	Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şule Yıldız	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tayfun Yılmaz	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Sizlerin özverili çalışmaları ve desteği ile İşletme Bilimi Dergisi'nin 2018 yılı ikinci sayısı (Cilt 6, Sayı 2) huzurlarımızdayız. Dergimize her sayıda sizlerden gelen destek ve talep farklı disiplinlere yayılarak artmakta ve buna paralel dergi yönetimimiz her sayıda mümkün olduğunca daha fazla makale yayınlamak için çaba sarf etmektedir. Bu sayıda işletme biliminin turizm, sağlık yönetimi, muhasebe ve finans, örgütsel davranış, stratejik yönetimi ve sayısal yöntemler gibi farklı disiplin alanlarından biri İngilizce ve ikisi literatür incelemesi olmak üzere toplam 13 makaleye yer veriyoruz.

“Öz-Bilinç Algısının Olumlu Gelecek Beklentisine Etkisi: Pozitif Psikoloji ve Kaynak Odaklı Yaklaşım Arka Planı ile Bir Değerlendirme” başlıklı bu sayının ilk makalesinde Serra YURTKORU ve Seçil TAŞTAN öz-bilinç ve olumlu gelecek beklentileri kavramlarını incelemekte ve öz-bilincin bireylerin geleceğe dair beklentilerindeki rolünü ortaya koymaktadır. 280 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında öğrencilerin öz-bilinç düzeyleri ve geleceğe ilişkin olumlu beklentilerinin ortalamanın üzerinde olduğunu tespit eden yazarlar, öğrencilerin geleceğe ilişkin beklentilerini öz-bilincin olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır.

vi

Dergimize Sayısal yöntemler ve sağlık yönetimi alanında değerli katkılarını sunan Keziban AVCI “Ankara İl Merkezindeki Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinin Finansal Performansının TOPSIS Yöntemi ile Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmalarında bir eğitim ve araştırma hastanesinin finansal performansı ve finansal faaliyetlerinin karşılaştırmalı olarak incelemekte, yıllar içindeki başarı durumunun sıralamakta ve TOPSIS yönteminin hastaneler için de bir finansal performans ölçüm aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

“Turizm Şirketlerinde Raporlanan Marka Değerinin Şirketlerin Kârlılığın ve Sermaye Yapılarına Etkisi” başlıklı çalışmaları ile Fırat ALTINKAYNAK, Sedat DURMUŞKAYA ve Enes ÖZCAN, çalışmalarında veri analizi yöntemini kullanarak turizm sektöründe faaliyet gösteren ve hisseleri Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin mali tablolarında raporlanan marka değerinin, şirketlerin kârlılığın etkisi ile toplam varlıkları ve toplam sermayeleri içindeki paylarını analiz etmektedir.

Serkan DENİZ, Mesut ÇİMEN, Beyza ERKOÇ, Onur YÜKSEL ve Metin ÖKSÜZ tarafından yazılan “Hastane Çalışanlarının Çalışma Yaşam

Kalitesi Algısına Yönelik Bir Araştırma” başlıklı çalışmada yazarlar, hastane çalışanlarının çalışma yaşam kalitesi algı düzeyinin ve bu algı düzeyinin demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığının ortaya koydukları çalışmalarında 229 hastane çalışanından elde ettikleri verilerden yararlanarak hastane çalışanlarında genel olarak çalışma yaşam kalitesi algısının olumlu olduğu belirlenmişlerdir. Yine araştırma ile çalışma yaşam kalitesi algı düzeyinin katılımcıların cinsiyetine, yaşına, eğitim durumuna, medeni durumuna ve hastanedeki çalışma süresine göre istatistiksel olarak farklılık göstermediği; ancak görevlerine göre farklılık gösterdiğini bulmuşlardır.

“The Characteristics of Turkish Foreign Trade Companies: A Field Study” başlıklı İngilizce yazılan çalışmalarıyla Esra DİL, Mustafa Abdül Metin DİNÇER ve Tuğba Onur Türk dış ticaret şirketlerinin içinde faaliyette bulunduğu ekosistem ve büyüme eğilimlerine odaklanarak firmaların niteliklerini ortaya çıkarmaktadır. Kalitatif yöntem kullanılan çalışmada, 79 firmanın özelliklerini içerik analizi kullanılarak elde edilen bulgulara göre işletmeler yoğunlukla, Marmara Bölgesi’nde kurulmuş olup; Anonim şirket yapısına sahiptir, 200 ve üzerinde çalışanı vardır ve imalat sektöründe faaliyette bulunmaktadır. Firmaların sektördeki konumlanmaları kaliteye odaklıdır. İlgi alanında büyüyen ve çeşitlendirme kullanmayan firmalardan oluşmaktadır.

Canan Gamze BAL ve Fatma Nur KARAKUŞ “Farklılıkların Yönetimi Konusu Üzerine Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmalarına Yönelik Bir İçerik Analizi: 2003-2017 Dönemi” başlıklı çalışmalarında; farklılıkların yönetimi konusunda 2003-2017 yılları arasında yapılmış olan toplam 52 adet lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) tez çalışmasını incelemişlerdir. Yazarlara göre, farklılıkların yönetimi konusunda az sayıda tez çalışması yapılmıştır, tezler genellikle işletme bölümünde yoğunlaşmakta ve diğer alanlarda sınırlı sayıda kalmaktadır.

Serkan EREBAK ve Zehra TARHAN “Yaşlı Bakım Kuruluşlarında Çalışmak: Tutum, Duygusal Emek ve İş-Yaşam Dengesi Tatmini İlişkisi” başlıklı çalışmalarıyla giderek önemi artan ve yaşlı nüfusu arttığı için ileride çok daha önemli hale gelecek olan yaşlı bakımında çalışan emekçilerin duygusal emekleri ile iş yaşam dengesi tatmini arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmanın sonucuna göre, yaşlılara karşı geliştirilen tutum ile iş yaşam dengesi arasında ilişki bulunmaktadır ve yaşlı bakım

alanında tutum ve davranışlar kişilerin genel olarak hayatlarını da etkilemektedir.

Gülçin ÖZBAY ve Mehmet SARIŞIK, "Satın Alma Karar Sürecinde Otel Müşterilerinin İnternet Kullanım Alışkanlıklarına Yönelik Durum Analizi" başlıklı çalışmalarında otel müşterilerinin satın alma karar sürecinde otel tercihi yaparken sanal ortamda ne kadar zaman geçirildiği ve bu sürenin katılımcıların demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktadırlar. Çalışmanın sonucunda teknoloji gelişimiyle beraber konaklama işletmesi tercihlerinde insanların internet üzerinde yoğun zaman harcamaya yöneldikleri ortaya konulmaktadır.

"İşletme Düzeyi Faaliyetlerinin Sipariş Karlılığına Etkisinin AHP ve TOPSİS Yöntemleriyle Analiz Edilmesi" başlıklı çalışmalarıyla Hakan ÇELİK, Recep YILMAZ ve Kamil TAŞKIN, İşletme düzeyi faaliyet giderlerinin maliyetlere ve karlılık düzeyine etkisini araştırmaktadır.

Recep KIRBOĞA ve Oya AYTEMİZ SEYMEN Erdek/Balıkesir'de kamu güvenlik sektöründe faaliyette bulunan kurum ve kuruluşlarda görevli 550 kişi üzerinde yaptıkları "Örgütlerde Psikolojik Sözleşme İhlâli Algısı ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişki: Lider-Üye Etkileşiminin Aracılık Etkisi" başlıklı çalışmalarında; psikolojik sözleşme ihlâli algısının örgütsel sinizm üzerinde anlamlı ve pozitif, lider-üye etkileşimi üzerinde anlamlı ve negatif etkisi olduğunu tespit etmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, lider-üye etkileşiminin, psikolojik sözleşme ihlâli algısı ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkide aracılık etkisi bulunmaktadır.

Özgül YÜKSEKBİLGİLİ tarafından örgüt ikliminin çalışanlarına etkisini ortaya koymak amacıyla TRC1 bölgesinde yapılan "TRC1 Bölgesinde Kamu ve Özel Sağlık İşletmelerinde Örgüt İklimi Unsurlarının Örgütsel Bağlılığa Etkileri" başlıklı çalışmada çalışanların örgüt iklimi algılaması ile örgütsel bağlılık davranışları arasında ilişki araştırılmaktadır.

Bu sayıdaki iki literatür incelemesinden ilki olan ve Erkan POYRAZ ve Serenay BİLGE tarafından hazırlanan "KOBİ'lerde Stratejik Finansal Yönetim Uygulamasına Yönelik Literatür Araştırması" başlıklı çalışmada KOBİ'lerde stratejik finansal yönetimin nasıl uygulandığı açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmaya göre KOBİ'lerde değişen dünyanın yeni ekonomisinde finansal sorunlara tam bir çözüm geliştirilememiştir ve bu durum KOBİ'lerin piyasadaki rekabet gücünü azaltmaktadır.

Borsa İstanbul İçin Yapılan Yarı-Güçlü Formda Piyasa Etkinliği Testi Çalışmaları Üzerine Bir Literatür İncelemesi başlıklı çalışmada Ramazan BAŞ, 2002-2017/9 dönem aralığındaki toplam 63 bilimsel/akademik araştırma incelenmektedir.

*İşletme Bilimi Dergisi
2018
Cilt:6 Sayı:2*

Görüldüğü gibi, dergimizin bu sayısı da işletmeciliğin farklı disiplinlerinde değerli bilim insanlarının kıymetli çalışmalarıyla oldukça zengin bir şekilde hazırlanmıştır. Dergi politikası olarak bundan sonraki sayılarımızda da işletme bilimine dayalı farklı disiplinlerden gelen çalışmaları yayınlamaya özen göstereceğiz. Bu sayımızda göndermiş oldukları makaleler ile dergimize katkı sağlayan tüm yazarlarımıza, dergimize gönderilen makalelerin değerlendirilmesi için kıymetli vakitlerini ayıran saygıdeğer hakemlerimize ve makalelerin dergide yayınlanmaya hazır hale gelmesi için yoğun bir gayret gösteren editör kurulumuz ve dergi sekretaryamıza teşekkürü borç bilirim. Dergimizin okurlarımız ve bilim insanlarına faydalı olması dileklerimizle sonraki sayılarımızda işletmeciliğin güncel çalışmalarını bilim dünyasının hizmetine sunmak için siz değerli bilim insanları ve araştırmacıların katkılarını bekliyoruz.

Saygılarımızla...

Doç. Dr. Mahmut AKBOLAT
Editör

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Yıl (Year) 2018 Cilt (Vol.) 6 Sayı (No) 2

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Öz-Bilinç Algısının Olumlu Gelecek Beklentisine Etkisi: Pozitif Psikoloji Ve Kaynak Odaklı Yaklaşım Arka Planı İle Bir Değerlendirme
The Impact Of Perceived Self-Consciousness On Positive Future Expectation: An Evaluation With Positive Psychology And Resource-Based Approach 1-24

Prof. Dr. Serra YURTKORU, Doç. Dr. Seçil Bal TAŞTAN

Ankara İl Merkezindeki Bir Eğitim Ve Araştırma Hastanesinin Finansal Performansının Topsis Yöntemi İle Değerlendirilmesi
Evaluation Of Financial Performance Of A Training And Research Hospital In The Center Of Ankara Province By Topsis Method 25-44

Dr. Öğr. Üyesi Keziban AVCI

Turizm Şirketlerinde Raporlanan Marka Değerinin Şirketlerin Kârlılığna Ve Sermaye Yapılarına Etkisi
Effectiveness Analysis Of The Accountable Trademark Value On The Profitability And The Capital Structures In Tourism Companies 45-60

Öğr. Gör. Fırat ALTINKAYNAK, Dr. Öğr. Üyesi Sedat DURMUŞKAYA, Arş. Gör. Enes ÖZCAN

Hastane Çalışanlarının Çalışma Yaşam Kalitesi Algısına Yönelik Bir Araştırma
A Study Based On Hospital Employees' Quality Of Work Life Perception 61-73

Dr. Öğr. Üyesi Serkan DENİZ, Doç. Dr. Mesut ÇİMEN, Öğr. Gör. Beyza ERKOÇ, Öğr. Gör. Onur YÜKSEL, Öğr. Gör. Metin ÖKSÜZ

The Characteristics Of Turkish Foreign Trade Companies: A Field Study
Türk Dış Ticaret Firmalarının Karakteristikleri: Bir Saha Araştırması 75-97

Dr. Öğr. Üyesi Esra DİL, Dr. Mustafa Abdül Metin DİNÇER, Tuğba ONUR

Farklılıkların Yönetimi Konusu Üzerine Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmalarına Yönelik Bir İçerik Analizi: 2003-2017 Dönemi
A Content Analysis On Graduate Thesis On Diversity Management: 2003-2017 Period 99-113

Doç. Dr. Canan Gamze BAL, Fatma Nur KARAKUŞ

Yaşlı Bakım Kuruluşlarında Çalışmak: Tutum, Duygusal Emek Ve İş-Yaşam Dengesi Tatmini İlişkisi
Working In Eldercare Facilities: The Relationship Among Attitude, Emotional Labor And Work-Life Balance Satisfaction 115-133

Psk. Dr. Serkan EREBAK, Uzm. Psk. Zehra TARHAN

Satın Alma Karar Sürecinde Otel Müşterilerinin İnternet Kullanım Alışkanlıklarına Yönelik Durum Analizi
An Investigation On Internet Use Habits Of Hotel Customers During Purchase Decision 135-158

Dr. Öğr. Üyesi Gülçin ÖZBAY, Prof. Dr. Mehmet SARIŞIK

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Yıl (Year) 2018 Cilt (Vol.) 6 Sayı (No) 1

İşletme Düzeyi Faaliyetlerinin Sipariş Karlılığına Etkisinin Ahp Ve TOPSİS Yöntemleriyle Analiz Edilmesi

The Analysis Of The Effect Of Management Level Activities On Order Profitability Level With Ahp And TOPSIS Methods 159-187

Hakan ÇELİK, Doç. Dr. Recep YILMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Kamil TAŞKIN

Örgütlerde Psikolojik Sözleşme İhlali Algısı Ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişki: Lider-Üye Etkileşiminin Aracılık Etkisi

The Relationship Between Perception Of Psychological Contract Breach And Organizational Cynicism In Organizations: The Mediating Effect Of Leader Member Exchange 189-216

Prof. Dr. Oya Aytemiz SEYMEN, Recep KIRBOĞA

TRC1 Bölgesinde Kamu Ve Özel Sağlık İşletmelerinde Örgüt İklimi Unsurlarının Örgütsel Bağlılığa Etkileri

The Effects Of The Factors Of Organization Climate On Organizational Commitment In Public And Private Healthcare Organizations In TRC1 Region 217-238

Özgül YÜKSEKBİLGİLİ

Literatür Derlemesi/Literature Review

Kobilerde Stratejik Finansal Yönetim Uygulamasına Yönelik Ulusal Literatür Araştırması

A National Literature Review Of Strategic Financial Management In Small And Medium Sized Enterprises 239-252

Prof.Dr. Erkan POYRAZ, Serenay BİLGE

Borsa İstanbul İçin Yapılan Yarı-Güçlü Formda Piyasa Etkinliği Testi Çalışmaları Üzerine Bir Literatür İncelemesi

A Literature Review Of Semi-Strong Form Market Efficiency Test Studies Carried Out For Borsa Istanbul 253-285

Öğr. Gör. Ramazan BAŞ

ÖZ-BİLİNÇ ALGISININ OLUMLU GELECEK BEKLENTİSİNE ETKİSİ: POZİTİF PSİKOLOJİ VE KAYNAK ODAKLI YAKLAŞIM ARKA PLANI İLE BİR DEĞERLENDİRME¹

Öz-Bilinç ve
Olumlu Gelecek
Beklentisi

1

Prof. Dr. Serra YURTKORU

*Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İşletme Bölümü
syurtkoru@marmara.edu.tr*

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9476-8445

Doç. Dr. Seçil Bal TAŞTAN

*Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İşletme Bölümü
secilbal@yahoo.com*

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3243-3989

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada, öz-bilinç ve olumlu gelecek beklentileri kavramları ele alınmış ve öz-bilincin bireylerin geleceğe dair beklentilerindeki etkisini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Yöntem: Bireylerin öz-bilinç düzeylerinin geleceğe ilişkin olumlu beklentileri üzerindeki etkisini incelemek üzere nicel bir araştırma tasarlanmıştır. Araştırma için gerekli veriler anket tekniği vasıtasıyla elde edilmiş olup, araştırmanın örneklemini 280 yükseköğretim öğrencisi oluşturmaktadır (N=280). Öz-bilinç genel, özel ve sosyal anksiyete boyutlarıyla geleceğe ilişkin olumlu beklentiler ise olumlu gelecek yönelimi, sağlık-yaşam kalitesi, meslek-kariyer beklentileri ve kişisel başarı-yeterlilik boyutlarıyla ölçülmüştür.

Bulgular ve Sonuç: Yapılan çoklu regresyon analizleri geleceğe ilişkin beklentilerin tüm boyutlarında özel öz-bilincin olumlu ve anlamlı etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (F=28,79, p<0,01). Açıklayıcılık seviyesi düşük olmakla birlikte (R²=0,09) etkinin beklendiği şekilde pozitif olduğu görülmektedir. Ayrıca, bulgular öğrencilerin geleceğe ilişkin olumlu

¹.Bu çalışma 3-4 Kasım.2017 tarihlerinde, Antalya, Türkiye’de düzenlenmiş olan 5. Örgütsel Davranış Kongresi’nde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

beklentilerin de (M=4,25) öz-bilinç düzeylerinin de (M=4,40) ortalamasının biraz üstünde olduğunu göstermektedir.

Öz-Bilinç ve
Olumlu Gelecek
Beklentisi

Anahtar Kelimeler: Öz-Bilinç, Gelecek Beklentileri, Pozitif Psikoloji Yaklaşımı, Kaynakların Korunması Kuramı, Sosyal Karşılaştırma Kuramı

THE IMPACT OF PERCEIVED SELF-CONSCIOUSNESS ON POSITIVE FUTURE EXPECTATION: AN EVALUATION WITH POSITIVE PSYCHOLOGY AND RESOURCE-BASED APPROACH²

ABSTRACT

Aim: In this study, self-consciousness and positive future expectations concepts were examined. It is aimed to determine the impact of perceived self-consciousness on individuals' positive future expectations.

Method: A quantitative research design was adopted in order to investigate the impact of individuals' perceived self-consciousness on their positive future expectations. The required data for the research objective was obtained through questionnaire method and the sample of the research was consist of 280 graduate level students in a university (N=280). The concept of self-consciousness was measured with the dimensions of general-consciousness, private-consciousness, and social anxiety, whereas positive future expectation concept was measured with the dimension of positive future orientation, health-life quality, occupation-career expectations, and personal success-efficacy.

Findings and Conclusion: The multiple regression analysis reported that private-consciousness had significant and positive impact on all dimensions of positive future expectations of students (F=28.79, p<0.01). Even though the explanatory level is relatively low (R²=0.09), the findings showed that the impact of private self-consciousness on positive future expectations is positive. Further, the findings revealed that the positive future expectation levels (M=4.25) and self-consciousness perceptions (4.40) of the students had relatively high scores.

Key Words: Self-consciousness, Future expectations, Positive psychology approach, Conservation of resources theory, Social comparison theory

² This study is the expanded version of the congress proceeding presented at 5th Organizational Behavior Congress organized at Antalya, Turkey on October 3-4 2017.

I. GİRİŞ

Son yıllarda pozitif psikolojiye yönelik ilginin artmasıyla birlikte yeni kavramların araştırmalara konu olmaya başladığı görülmektedir (Örn., Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000, Luthans, 2002; Wright, 2003; Süral vd., 2013). Bu çalışmada, bu kavramlardan öz-bilinç ve olumlu gelecek beklentileri ele alınmakta ve öz-bilincin bireylerin geleceğe dair beklentilerindeki rolünün ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Sosyal psikoloji açısından bakıldığında, birey, diğer insanlarla ilişki kurarken, kendine ilişkin bir değer biçme ve kendi hakkında bir yargıya ulaşma çabası göstermektedir. Kendi yetenekleri ve kapasitesi hakkında kişi objektif bir ölçüt bulamadığı zaman ise öznel yollarla bu değer biçme ihtiyacını gidermektedir. Kendini diğer insanlarla karşılaştıran bireyler böylelikle kendileri hakkında bir fikir sahibi olabilmektedirler. Bu noktada, Festinger (1954), insan iletişiminin en önemli unsurlarından birinin insanların dünyaya daha iyi uyum sağlamak ve dünyanın nasıl bir yer olduğunu anlamak için kendilerini diğerleriyle sosyal olarak karşılaştırmaları olduğunu belirtmektedir. Bireyin kendini ve kendi performansını diğerleriyle sosyal olarak karşılaştırma yoluna gitmesindeki temel amaç, kendisiyle ilgili değerlendirme ve bilgi sahibi olma gereksinimidir (Bandura, 1991). Bu açılarından diğerleriyle sosyal karşılaştırma yoluna gitme kişinin öz-yeterlik inancının oluşmasında ve gelişiminde etkili bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bandura (1991)'ya göre; insan davranışının büyük bir kısmı amaca yöneliktir ve geleceğe dönük olarak düzenlenmektedir.

Gelecek zaman algısı ise kendini birçok farklı yollardan ortaya koymaktadır. Bireylerin ne yapabileceklerine ilişkin inançlarını şekillendirme ve amaçlı davranışlarının sonuçlarını öngörme eğiliminde olmalarından dolayı kendileri için amaçlar koydukları ve yaptıkları davranışın sonuçları ile ilgili amaçlar düzenledikleri belirtilmektedir (Bandura, 1991). Bu noktada, geleceğin bir alıştırmaları olarak bireyler, kendilerini motive etmekte ve kendi davranışlarına rehberlik etmektedirler. Bu açılarından sosyal karşılaştırmaya etki eden önemli faktörlerden biri olan çevrenin ve davranışın dışında bireysel faktörler de, gelişim süreci içerisinde etkilidir. Bu bireysel faktörlerden biri de "Öz-Bilinç" kavramıdır. Fenigstein ve arkadaşları (1975)'na göre; bireylerin kendi kişisel özelliklerine yönelik içsel ya da dışsal dikkati öz bilinci oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, gelişimin bu üç boyutu içerisinde; üniversite düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin öz-bilinç düzeylerinin olumlu gelecek beklentileri üzerindeki etkisinin incelenmesi bu araştırmanın

amacını oluşturmaktadır. Böylece, çalışmanın araştırma temelini oluşturan ve yanıtlanması beklenen sorular aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

Soru 1: Araştırma kapsamında yer alan grupta öz-bilinç değerlendirmelerinden alınan puana göre öz-bilinç düzeyi nasıldır?

Soru 2: Araştırma kapsamında yer alan grupta algılanan öz-bilinç düzeyi ve alt boyutları olumlu gelecek beklentileri değerlendirmelerini nasıl ve ne yönde etkilemektedir?

Öz-bilinç ve gelecek beklentileri kavramları, gelecekte çalışma yaşamında çalışan veya yönetici olma potansiyeli bulunan ve sosyal yaşamda olumlu sosyal ilişkiler geliştirmeleri ve geleceğe dair olumlu ve sağlıklı beklentileri olması beklenen günümüz yükseköğretim öğrencilerinden toplanan veriler üzerinden irdelenmektedir. Üniversite dönemi özellikle yükseköğretime yeni başlayan öğrencilerin üniversite iklimine uyum sağlaması ve kendilerini sosyal karşılaştırma yoluyla değerlendirmeleri ve kişisel yeterliliklerine dair algılarını yapılandırılmaları açısından önemli bir süreçtir. Bunun yanında, öğrencilerin sosyal ve kariyer yaşamına olumlu bir geçiş yapabilmeleri açısından üniversite yıllarındaki dönemde geliştirdikleri öz-bilinç, farkındalık, öz-yeterlilik ve olumlu gelecek beklentileri önemli birer rol oynamaktadır. Ancak Türkiye’de öz-bilinç ve olumlu gelecek beklentisi kavramlarının bir arada yeterince incelenmediği göze çarpmaktadır. Bu çalışmada da olumlu gelecek beklentilerine etki ettiği düşünülen sosyal karşılaştırma kuramsal zeminine dayalı öz-bilinç kavramı ele alınmıştır. Bu açıdan bu araştırmanın, geleceğin çalışanları ve yöneticileri olacak ve elbette toplumun birer yapı taşı olacak olan üniversite öğrencilerinin öz-bilinç düzeyleri ve gelecek beklentileri ile ilgili yapılacak bundan sonraki çalışmalara ışık tutacağı ve bireylerin olumlu gelecek beklentilerinin artırılmasında yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

II. Literatür Taraması

2.1. Olumlu Gelecek Beklentisi ve Öz-Bilinç Kavramlarının Tanımlanması

Pozitif örgütsel davranış akımının, pozitif psikoloji yaklaşımından doğduğu kabul edilmektedir. Genellikle insan davranışlarının olumsuz yönünü inceleyen psikoloji biliminin, Seligman'ın (2002a) çalışmasıyla farklı bir boyut kazandığı görülmektedir. Bu çalışmada psikoloji biliminin sadece insan yaşamındaki olumsuzlukları gidermeye odaklanmaması gerektiği; aynı zamanda insan yaşamı için gerekli olan olumlu niteliklerin inşa edilmesine katkı sağlamasının rolü vurgulanmaktadır. Bununla birlikte

psikoloji biliminin, bireylerin güçlü yönlerini ve erdemlerini de incelemesi gerektiği belirtilmektedir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000: 5). "Pozitif psikoloji", insanlarda neyin yanlış olduğuna değil, neyin doğru olduğuna ve nasıl geliştirilebileceğine odaklanmaktadır. Pozitif psikolojinin örgüt ortamına yansması "Pozitif Örgütsel Düşünce Okulu" ve "Pozitif Örgütsel Davranış" olarak ortaya çıkmaktadır. Pozitif Örgütsel Davranış ise, Luthans (2002) ve Wright (2003) tarafından yürütülen çalışmaların öncülüğü ile başlayan, "örgütsel davranışa pozitif bir bakış açısı ile yaklaşan" bir akımdır. Bu araştırmacılar, örgütsel başarının elde edilebilmesi için örgütsel davranışlara pozitif bir çerçeveden bakılması gerektiğini ileri sürmektedir (Kanten ve Yeşiltaş, 2013: 85). Pozitif örgütsel davranış, günümüz çalışma yaşamının gelişimi için ölçülebilir, geliştirilebilir ve etkin bir şekilde yönetilebilir pozitif yönelimli olan insan kaynaklarının güçlü yönlerine ve psikolojik kapasitelerine ilişkin yapılan çalışmaları kapsamaktadır (Youssef ve Luthans, 2007: 775). Aynı zamanda, psikolojik kapasitenin gözlemlenebilir, ölçülebilir, geliştirilebilir ve iyileştirilebilir olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte pozitif örgütsel davranış, örgütsel etkinlik, başarı, kazanç ve verimlilik elde edilmesini sağlayarak, örgütsel gelişimi ve değişimi amaçlamaktadır (Gygax ve Fitzgerald, 2011: 23). Çalışma yaşamında güçlü ve pozitif yanlara odaklanarak yönetim şeklinde adlandırılan pozitif örgütsel davranış örgütsel performansın iyileştirilmesini amaçlayan ve çalışanların güçlü yönlerinin, psikolojik kapasitelerinin de durağan değil, geliştirilebilir olduğu bakış açısına sahiptir (Akçay, 2011: 79). Çalışanların iş yaşamlarında sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmelerinde ve örgütsel başarının elde edilmesinde önemli düzeyde etkiye sahip olan pozitif psikoloji yaklaşımı bu çalışmanın da konusuna kuramsal arka plan oluşturmaktadır. Öyle ki, Seligman (2002b) tarafından yayınlanmış olan "Otantik Mutluluk" (Authentic Happiness) adlı kitapta, bireylerin "psikolojik sermaye" olarak da nitelendirilen umut, iyimserlik, dayanıklılık ve öz-yeterlilik gibi algılarının şimdiki ve gelecekteki iyi oluş hali, mutluluk, zihinsel sağlık ve kapasite, çalışma performansı ve olumlu yaşam kaynakları yaratma becerisi ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Bu bakış açısıyla, bireyin sahip olduğu pozitif benlik ve psikolojik değerlendirmelerinin bir pozitif psikolojik kaynak olarak hizmet edebileceği ve daha sağlıklı bir yaşam ve çalışma deneyimlerinin oluşturulabileceği vurgulanmaktadır (Seligman vd., 2005: 410).

Dolayısıyla, olumlu gelecek beklentileri ya da geleceğe ilişkin yönelimler olarak ifade edilen bilişsel değerlendirmeler yine pozitif psikoloji yaklaşımının ortaya koyduğu pozitif psikolojik kapasitelerle örtüştüğü gözlenmektedir. Özellikle umut ve iyimserlik gibi bilişsel değerlendirmelerin olumlu gelecek beklentisi yorumlarının

yapılabilmesinde de rolü olabileceği söylenebilmektedir. Esenay (2007: 24) da umudun başarılı faaliyet ve çok yönlü düşüncenin karşılıklı etkileşimine temellenmiş olumlu bir motivasyonel durum olduğunu ve genellikle gelecekte olması arzulanan deneyimlere odaklanan duygusal bir süreç olarak algılandığını belirtmiştir. Bu noktada, olumlu gelecek beklentisi yönelimlerinin pozitif psikoloji yaklaşımının bir ürünü olarak değerlendirilebileceği ve diğer bireysel ve psiko-sosyal değişkenler gibi öz-bilinç kavramıyla da açıklanabildiği düşünülebilmektedir. Kavramsal olarak bakıldığında, gelecek yönelimlerinin, modern psikolojide geleceği imgelemenin kişinin güdü ve davranışlarının anlaşılabilmesi bakımından önemini vurgulanması, Lewin (1942) ve Frank (1939) gibi öncülerin psikolojik zaman veya gelecek zaman yönelimi kavramını önermelerine dayandığı belirtilmektedir (Aktaran İmamoğlu ve Güler-Edwards, 2007: 116). Yapılan ilk çalışmalarda, kişinin gelecek ile amaçları ve beklentileri aracılığıyla, motivasyonel bakımdan bağlantılı olduğu görüşü öne sürülmüştür. Daha sonraları yapılan çalışmalarda psikolojik geleceğin, özünde güdüyle ve amaçlarla ilgili olduğu ifade edilmiştir (Van Calster vd., 1987). Gelecek beklentisine ilişkin diğer öncü çalışmaların, 21. yüzyılın başlarında başladığı, günümüzde yeniden arttığı gözlenmektedir. "Gelecek beklentisine" ilişkin çalışmalarda "eğer kişi, bir durumu gerçek olarak kabul ederse sonuçlar da gerçek olur" diye belirtilerek, beklentilerin sonuçları etkilediğine dikkat çekilmiştir (Şanlı ve Saraçlı, 2015: 27).

Bu açıklamalara dayanarak, belirli bir eylem veya davranışın anlamının, o eylem ve davranışın doğasından kaynaklanmadığı ifade edilmektedir. Gerçekte, insanlar eylemlere belirli anlamlar yüklemekte ve bu anlamlar gelecekteki davranışlarını etkilemektedir (Hurn, 1993; Şimşek 2012). Gjesme (1983)'ye göre de, gelecek zaman yönelimi, bireyin hedeflerine yönelişini vurgulamakta ve zamanla bir kişilik özelliğine dönüşebilmektedir. Dolayısıyla, bireyler, gereksinimlerini, gelecekte ulaşmak istedikleri amaçlar, hedefler şeklinde somutlaştırmakta ve böylece gelecek zaman perspektifi kazanmaktadırlar. Şüphesiz, böyle bir perspektifin ve gelecek yönündeki değerlendirmelerin de gerek sosyal gerekse iş yaşamında davranışsal ve bilişsel sonuçları olacaktır. Örneğin, gelecek beklentilerinin olumlu veya olumsuz yönde oluşu bireyin yaşam amaçlarını yapılandırması, geleceğe bir ideal ile bakabilmesi, işinde daha üretken ve verimli olabilmesi, aynı zamanda stresli durumlarla da baş edebilmesi ve çevresi ile daha olumlu sosyal ilişkiler geliştirebilmesi açısından rollerinin olduğu öne sürülmektedir (Şanlı ve Saraçlı, 2015). Tuncer (2011) de çalışmasında "gelecek beklentisini" öğrencilerin gelecekte gerçekleşmesini umdukları durumlar olarak ele almıştır. Özetle, gelecek beklentisi konusundaki birçok araştırma, olumlu gelecek beklentisinin

psikolojik durumu iyileştirdiğine ilişkin önemli bulgular sunmuştur. Gelecek beklentisine yönelik araştırmalarda genellikle başarıya ve kişilerarası ilişkilere ait planlar öne çıkmaktadır. Gençlerdeki gelecek beklentisi çoğunlukla okulu bitirmek, bir işte başarılı olmak, unvan sahibi olmak, sevgili bulmak, evlenmek ve çocuk sahibi olmak gibi planları içermektedir (Şimşek, 2012: 93).

Yeniden pozitif psikoloji arka planı ile bakıldığında, bu yaklaşımın son yıllarda hızla yaygınlaşmaya ve oldukça fazla sayıda bilimsel araştırmaya konu oluşunun, birçok yeni kavramı da beraberinde getirdiği gözlenmektedir. Bu kavramlardan biri olarak "öz-bilinç" algısı çeşitli araştırmacılar tarafından ilgi gören ve kavramsal incelemelerin yanı sıra ampirik olarak da araştırılmaya başlanan bir kavram olmuştur. Literatürde, algılanan öz bilincin bireysel ve çevresel düzeyde pek çok sonucundan söz edildiği ve içerisinde biyolojik, bilişsel ve öğrenme kuramlarının da yer aldığı yaklaşımlarla açıklandığı belirtilmektedir. Genel olarak bireyin benliğinin çeşitli boyutlarına ve çevresine yönelik ilgi, dikkat ve farkındalığını ifade eden öz-bilinç kavramının bireylerin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde önemli etkileri vardır. Söz konusu kavramın anlaşılabilmesinde ve diğer bireysel değerlendirme ve psiko-sosyal sonuçlarla ilişkilerinin irdelenmesinde Festinger (1954) tarafından ortaya koyulmuş olan "Sosyal Karşılaştırma Kuramı"ndan yararlanılabilmektedir. Festinger (1954)'e göre, insan iletişiminin en önemli unsurlarından biri insanların dünyaya daha iyi uyum sağlamak ve dünyanın nasıl bir yer olduğunu anlamak için kendilerini diğerleriyle sosyal olarak karşılaştırmalarıdır. Bu kuram çerçevesinde, bireyin kendini diğerleriyle sosyal olarak karşılaştırma yoluna gitmesinde amaç nedir ve bu karşılaştırmalar bireye nasıl bir kazanç sağlar gibi sorulara yanıt alınmaya çalışılmaktadır. Kurama göre, bireyler, kendileriyle ilişkili diğer kişilerle kendi performanslarını ve becerilerini karşılaştırmaktadırlar. Bu konu Bandura (1991) tarafından öz-yeterlilik değerlendirmeleri kavramı ile de irdelenmiştir. Söz konusu kuram temeliyle bakıldığında, diğerleriyle sosyal karşılaştırma yoluna gitme kişinin olumlu benlik değerlendirmelerinin ve öz-yeterlilik algısının oluşmasında ve gelişiminde etkili bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda sosyal karşılaştırma, bireylerin stres ve sıkıntılarla nasıl baş ettiğinin daha iyi anlaşılmasında da önemli bir yönetim aygıtı olmuştur (Smith, 2007; Gemlik vd., 2007). Bu açılarından sosyal karşılaştırmaya etki eden önemli faktörlerden biri olan çevrenin ve davranışın dışında bireysel faktörler de, gelişim süreci içerisinde etkilidir. Bu bireysel faktörlerden biri de "öz-bilinç" kavramıdır. Fenigstein, Scheier ve Buss (1975)'a göre; bireylerin kendi kişisel özelliklerine yönelik içsel veya dışsal dikkati öz bilinci oluşturmaktadır.

Öz-bilinç kavramı, psikolojide birçok araştırmaya konu olmuş ve araştırmacıları öz-bilinç ile birçok değişken arasındaki ilişkileri incelemeye sevk etmiştir (Akın vd., 2007). Bireyin öz bilinç algısı kavramını ele alan çalışmalarda bireysel düzeyde psiko-sosyal yapılarla ilgili sonuçların, psikolojik uyumun, stresle baş edebilme düzeyinin, geleceğe ve hayata ilişkin yargılarla ilgili algıların ve çalışma ortamında işyerine, çalışma arkadaşlarına ve mesleğe yönelik tutumlardaki farklılaşmanın irdelendiği görülmektedir. Var olan çalışmalar, bireyin öz bilinç algısı ile hayata ve geleceğe ilişkin varsayımları, kaygı, depresyonla başa çıkma, çatışma çözümü, iş performansı gibi psikolojik durumları ve çalışma yaşamındaki davranışları arasında anlamlı ilişkilerin olabileceğini ortaya koymaktadır (Örn., Fenigstein vd., 1975; Leary ve Kowalski, 1995; Davies, 1996; Grant vd., 2002; Özgüngör, 2006; Özteke, 2011, Baker, 2012; Çelik ve Çetin, 2014). Örneğin, öz bilincin bireylerin olumlu öz değerlendirmeleri, öz yeterlilik algıları, olumlu sosyal davranışları, olumlu bireylerarası ilişkiler ve yöneticilik becerileri ile ilişkisi olduğu ve yüksek seviyede öz bilince sahip olmanın başka bir psikolojik iyi oluş değişkenlerine, sorun çözebilme becerisine, olumlu benlik sunumuna ve olumlu benlik değerlendirmelerine eşlik ettiği vurgulanmaktadır (Doherty ve Schlenker, 1991; Reno ve Kenny, 1992; Leary ve Kowalski, 1995; Özgüngör, 2006; Baker, 2012).

Öz-bilinç literatürde son yıllarda önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkan "bilinçli farkındalık" kavramı ile de birlikte anılabilen fakat tanım ve kapsam olarak farklılıkları olan bir kavramdır. Bireylerin kendi kişisel özelliklerine yönelik içsel veya dışsal dikkati öz bilinci oluşturur. Öz farkındalık ise ondan farklı olarak belli bir duruma ilişkin farkındalığa gönderme yapmaktadır (Özteke, 2011: 36). Bunlar kendine yönetilmiş dikkatin varlığı ve geçici durumsal değişkenlerin bir sonucu olabilmektedir (Fenigstein vd., 1975). Öz-bilinç daha çok bireylerin yaşam içerisindeki davranışları, tutumları, duygu durumları ve beklentileri ile ilişkili bulunan bir kişilik özelliği olarak değerlendirilmektedir. Tıpkı öz-farkındalık kavramı gibi öz-bilinç kavramı da yaşam ve davranışa ilişkin birçok farklı yaklaşımın merkezi halindedir. Örneğin; psikoanalizde, öz-bilinçliliğin arttırılması hem araç hem de amaç olmaktadır. Birçok psikodinamik yaklaşımlar, varoluşçu ve bilişsel psikoloji yaklaşımları, bireyin içsel duygu ve düşüncelerini anlamının önemine vurgu yapmaktadır. Öz bilinç, bireyin kendi davranışlarına, bu davranışların sonuçlarına, ve diğerlerinin kendileri hakkındaki düşüncelerine odaklanma eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Fenigstein vd., 1975).

2.2. Öz-Bilincin Kavramsallaştırılması

Yapılan ilk kavramsallaştırma çalışmalarında öz-bilincin üç temel boyuttan oluştuğu bildirilmiştir. Bunlar özel öz-bilinç, genel öz-bilinç ve sosyal anksiyetedir. Böylece, Fenigstein ve arkadaşları (1975) “kişilerin kendilerine yönelik kalıcı bir dikkat eğilimi” olarak tanımladıkları öz-bilinç kavramı ile ilgili olarak söz konusu üç boyuttan oluşan Öz-Bilinç Ölçeği’ni geliştirmişlerdir. Özel öz bilinç kişinin kendi duygu ve düşüncelerine ilişkin farkındalığını ifade ederken (Sürekli kendimle ilgili bilgi sahibi olmaya çalışıyorum gibi); genel öz bilinç kişinin kendini sosyal bir obje olarak görmesi (Fenigstein vd., 1975; Fenigstein,1979) ve kişinin diğerleri üzerinde bıraktığı etki ile ifade edilir (Diğer insanların benim hakkımda ne düşündüklerini merak ediyorum gibi). Sosyal anksiyete ise diğerleriyle aynı ortamda bulunmaya ilişkin bir rahatsızlık durumudur (Çok kolay utangaçlığa kapılıyorum gibi) (Fenigstein vd., 1975). Nystedt ve Ljungberg (2002) tarafından da belirtildiği gibi sosyal anksiyete, bireyin sosyal ortamlarda diğerleri tarafından nasıl değerlendirildiğine yönelik kaygı yaşamasıdır. Yapılan çalışmalar öz bilincin sadece benliğin önemli bir yönü değil (Burgio vd., 1986) aynı zamanda sosyal anksiyetenin önemli bir yapısı olduğunu ortaya koymuştur (Fenigstein vd., 1975). Bununla birlikte, yapılan çalışmalarda öz-bilincin sosyal anksiyete boyutunun diğer özel ve genel öz-bilinç boyutlarının aksine bazı bireysel sonuçlarla (depresyon, stres, olumlu sosyal davranışlar gibi) negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Fenigstein ve arkadaşlarının (1975) ifade etmiş oldukları gibi genel ve özel öz-bilinç kendine yönelen dikkat süreçlerine gönderme yaparken; sosyal anksiyete bu süreçlere bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Dikkat kendine yöneldiği zaman kişi bunda bir anksiyete durumu olabileceğini düşünebilmektedir. Örneğin Özgüngör (2006), ortaokul öğrencileri ile yaptığı bir araştırmada, öz bilincin sosyal anksiyete boyutunun öğrencilerde olumsuz değerlendirilme korkusu ile not yönelimi arasında olumsuz yönde ilişkisinin olduğunu bulmuştur. Ayrıca, öğrencilerin sınıf ortamını performans odaklı algıladıkları durumlarda olumsuz değerlendirilme korkularının arttığını ve bu etkiden dolayı da sosyal anksiyete puanı yüksek öğrenciler için bu korkunun daha net bir şekilde olduğunu ortaya koymuştur (Özgüngör, 2006).

Crozier (2004)’e göre ise; öz- bilinç kavramı zihnin ayırt edici özelliklerinden biridir. Sadece bir öz yansıtma veya farkında olmak değildir. Karşıdakinin gözünden kişinin kendi içine bakabilmesidir. Wu ve Watkins (2006)’ya göre ise; öz bilinç kişinin kendine yönelik olarak istikrarlı bir dikkat yatkinliği ile ilişkilidir. Aslında, özel öz bilinç kişinin kendine ve kendine ilişkin içsel özelliklerine ait düşünce, duygu, davranış ve

motivasyonlarının farkında olma eğilimi ve kendi üzerine düşünmesi olarak tanımlanırken, genel öz bilinç ise, kişinin kendini bir sosyal obje olarak dışsal özellikleri üzerine farkında olma eğilimi ve kendini bir sosyal uyaran olarak görmesi şeklinde ifade edilebilmektedir (Burnkrant ve Page,1984; Plant ve Ryan, 1985; Davies, 1996; Özteke, 2011; Çelik ve Çetin, 2014). Genel öz bilinç Nasby (1989) tarafından “Kişinin, diğer insanların gözlemleyip değerlendirebileceği ve gizli olmayan dış görünüşüne yönelik alışlagelmiş dikkati (örneğin, fiziksel görüşünü, ortaya konulan davranış ve duyguların ifadesi gibi)” olarak tanımlanmaktadır. Scheier ve Carver (1977)’a göre; sosyal anksiyete ise genel öz bilinçten türemiş bir kavramdır. Yüksek genel öz-bilince sahip insanların bir sosyal obje olarak kendilerinin farkında olması öne sürülürken; kişinin kendine dönük bu farkındalığı her zaman anksiyete ile sonuçlanmamaktadır. Yani, kişi kendinde rahatsızlık hissetmeden de kendini bir sosyal obje olarak da görebilmektedir.

2.3. Öz-Bilinç ve Olumlu Gelecek Beklentisine Yönelik Çalışmalar

İlgili literatürdeki kuramsal ve ampirik çalışmalara bakıldığında, öz bilinç, sosyal anksiyete (Buss, 1980; Fenigstein vd., 1975), benliğe ilişkin şüphe (Schlenker ve Leary, 1985), obsesif düşünce (Ghorbani vd., 2004), negatif benlik kavramı (Martin ve Debus, 1998), çalışmayı hep sonraya erteleme (Beck vd., 2000) ve çalışma performansı odaklı olma (Özgüngör, 2006) gibi tutum ve davranışlarla ilişkili bulunmuştur. Bununla birlikte araştırmalar, öz-bilincin hem birçok psikolojik iyi olma göstergeleriyle hem de çeşitli psikopatolojik durumlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Örneğin yüksek düzeyde öz-bilince sahip olan bireylerin, daha net bir öz-şemaya ve daha doğru öz-bilgiye sahip olduğu öne sürülmüştür (Lindwall, 2004). Böylelikle bu bireylerin kişisel özelliklerine uygun biçimde davranma olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Baumeister ve Trice, 1988).

Öz-bilincin genel ve özel öz-bilinç boyutları, bireylerin olumlu, olumsuz ve tarafsız olarak bütün deneyimlerle ilişki kurmasına yardım eden, çevresiyle daha olumlu sosyal ilişkiler geliştirmesini sağlayan ve psikolojik iyi oluşuna katkıda bulunan bir özellik olarak değerlendirilmiştir. Bu konunun, literatürde çeşitli çalışmalar ile de ele alındığı ve pek çok görgül araştırma tarafından desteklendiği gözlenmektedir. Örneğin, Özteke (2011) tarafından öğretmenler üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda, öz-bilinç ve öz-yeterlilik düzeyi arasında olumlu ilişkiler tespit edilmiştir. Monfries ve Kafer (1994) tarafından yetişkin bireyler üzerinde yapılan çalışmada, öz bilincin sosyal anksiyete boyutundan yüksek puan alan bireylerin daha utangaç olduğunu ve kaygılarının daha bilişsel bir yapı sergilediğini; diğerlerinin daha çok performans odaklı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca özel öz-bilincin negatif değerlendirilme korkusuyla

pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Watson ve meslektaşları (1996) tarafından üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilmiş olan bir çalışmada, özel öz-bilincin kendini düşünme alt boyutu ile utangaçlık, suçluluk ve sosyal anksiyete arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bazı çalışmalar, yüksek düzeyde öz-bilinç ile depresyon, anksiyete, sınav kaygısı ve alkol kullanımı gibi çeşitli psikolojik rahatsızlıklar arasında pozitif ilişki bulmuştur (Ingram, 1990).

Öz-bilinç algısı yüksek olan bireylerin, yaşanan pek çok zorlu, stresli ve olumsuz koşullara rağmen, "dünyanın hala güvenli bir yer olduğu", "bugün ve geleceğe dair olumlu inanca sahip oldukları" ve "geleceğe dair umutlu oldukları" gibi düşünce ve duygulara sahip olduklarını belirtmektedir. Bu noktada Grant (2002) tarafından yapılmış olan bir diğer çalışma da dikkat çekicidir. Grant (2002) özel öz-bilinç ile ilgili ortaya koyduğu bu çalışmasında, Avustralya'da psikoloji bölümü öğrencisi ile çalışmış ve kendini düşünme alt boyutunun stres ve kaygıyla pozitif, depresyon ve aleksitimi (duyguları tanıma, ayırt etme ve ifade yoksunluğu) ile negatif ilişkili olduğu yönünde sonuçlar ortaya koymuştur. Ben-Artzi (2003) ise üniversite öğrencileri ile yaptığı bir çalışmada özel öz-bilincin depresyonla anlamlı ve negatif ilişkili olduğunu gösteren sonuçlara ulaşmıştır. Türkiye'de üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da öz-bilinç ile depresyonun, anksiyete, stres ve öz-duyarlılık arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Öveç, 2007). Diğer yandan, Ghorbani ve arkadaşları (2010), İran'da üniversite öğrencileri ile yürüttükleri çalışmalarında, öz-bilinç ile algılanan stres arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir.

III. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL MODELİ

Öz-bilinç kavramı ülkemizde henüz çok yeni bir kavram olmakla birlikte, bu konunun pek çok bireysel, davranışsal ve psiko-sosyal değişkenle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, gerek psikoloji gerekse örgütsel davranış alanında insan duygularını, tutumları ve davranışlarını anlamada yardımcı olabilecek önemli bir araştırma konusu olabileceği düşünülmektedir. Bu noktada, Gross (1998) tarafından açıklanan "Bilişsel Süreçlendirme Kuramı" ile de açıklanabildiği gibi, bilişsel işlemler yoluyla bireylerin kendi dünyalarında ve benlik değerlendirmelerinde geliştirmiş oldukları öz-bilinç algısı zamanla yapılanmakta ve düşük veya yüksek olmasına bağlı olarak bireyin psikolojik uyum ve uyumsuzluk durumları ile ve geleceğe ilişkin olumlu/olumsuz yönelimleriyle ilişkili olabilmektedir.

Bununla birlikte, Hobfoll (1989) tarafından geliştirilmiş olan "Kaynakların Korunması Kuramı"nda da bireylerin değer verdiği

kaynakları elde etmek, korumak ve artırmak için çabaladıkları savunulmaktadır. Bu kurama göre, bireyler özsaygı, öz-yeterlilik ve öz-bilinç gibi kişisel özelliklerini iyileştirdikçe ve bu koşulları korudukça kendilerine başarılı bir yaşam sağlama amacını gerçekleştirebilmektedirler. Bu kurama dayanarak, öz-bilinç gibi bir psiko-sosyal kaynağın bireye yeni kaynaklar elde etme olanağı sağlaması ve olumsuz deneyimlere karşı daha dayanıklı ve umutlu olabilmesi için de önemli olduğu söylenebilmektedir. Öyle ki, bu kuram stresle karşı karşıya kaldıklarında kaynak kaybını minimize etmeye çalışarak bu duruma tepki gösterdiğini savunmaktadır. Bununla birlikte diğer stres teorilerinin ele almadığı bir duruma da açıklık getirmektedir. Birey herhangi bir stresörle (stres yaratan faktör) karşı karşıya olmadığı bir durumda ne yapmakta ve nasıl davranmaktadır? Teoriye göre mevcut durumda herhangi bir stresör olmaması halinde birey, gelecekte ortaya çıkabilecek bir kaynak kabına karşı mevcut kaynaklarını artırmaya çalışmaktadır (Yürür, 2011). Bu nedenle de kurama göre, çok kaynağa sahip bireylerin kaynak kaybına karşı daha dayanıklı, buna karşın az kaynağa sahip olanların ise daha dayanıksız olacağı vurgulanmaktadır (Hobfoll, 2001). Böylece, daha fazla kaynağa sahip bireylerin yani bir kaynak olarak öz-bilinç algısı olumlu olan bireylerin daha az tükenme gibi duygusal sorunlar yaşadıkları ve daha olumlu inanç, tutum ve davranışlara sahip olabilecekleri öne sürülebilmektedir.

Bu bağlamda, yukarıda saydığımız bireysel sonuçlara ek olarak son dönemde özellikle yabancı ve daha sonra da yerli alan yazında araştırmacıların ilgisini çekmekte olan “gelecek beklentileri” kavramını anlamak öz-bilinç kavramını daha fazla anlayabilmek açısından yararlı olacaktır. Sonuç olarak, buraya kadarki anlatımlarımızda irdelenmiş olan kuramsal zemine ve yapılan ampirik çalışmalara dayanarak, genel ve özel öz-bilinç algısına sahip olan bireylerin yaşama ve geleceğe dair daha olumlu beklentiler ve yönelimler içerisinde olabileceği, daha olumlu tutumlar geliştirebilecekleri düşünülmektedir. Bunun yanında, öz-bilincin sosyal anksiyete boyutundan yüksek puan alan bireylerin olumlu gelecek beklentileri değerlendirmelerinin de ters yönde olması beklenmektedir. Söz konusu kuramsal altyapıya ve literatür bulgularına dayanarak oluşturulmuş olan araştırma hipotezleri aşağıdaki gibidir.

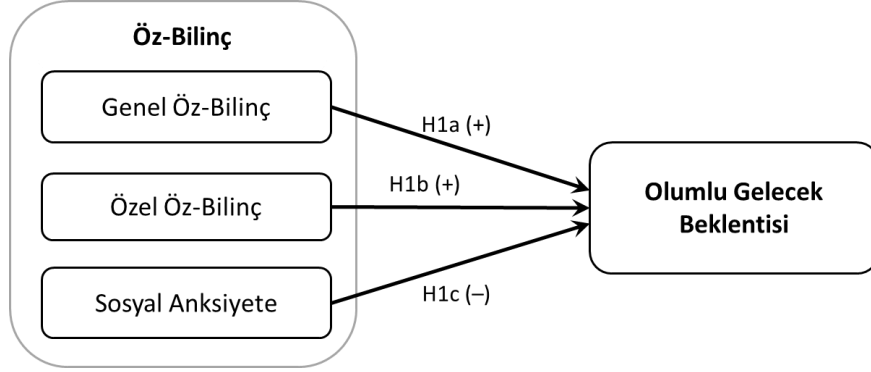
H1: Bireylerin öz-bilinç düzeylerinin geleceğe ilişkin olumlu beklentileri üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H1a: Bireylerin genel öz-bilinç düzeylerinin geleceğe ilişkin olumlu beklentileri üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H1b: Bireylerin özel öz-bilinç düzeylerinin geleceğe ilişkin olumlu beklentileri üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H1c: Bireylerin sosyal anksiyete düzeylerinin geleceğe ilişkin olumlu beklentileri üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.

Oluşturulan kuramsal araştırma modeli (Şekil 1) aşağıda sunulmaktadır:

Şekil 1. Araştırmanın Kuramsal Modeli

IV. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

4.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, İstanbul ilinde bulunan Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi ve İktisat Fakültesinde öğrenim görmekte olan tüm üniversite (lisans düzeyi) öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise İşletme Fakültesi ve İktisat Fakültesi'ne bağlı bölümlerde okuyan ve çalışmaya gönüllü katılmış olan 280 lisans öğrencisinden oluşmaktadır.

Araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden gelişigüzel örnekleme ve amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmış olup, dağıtılan 400 anketten %70 geri dönüş oranıyla 280 geçerli anket elde edilmiştir. Böylece, örneklem hacmi 280 olarak belirlenmiştir. Tanımlayıcı istatistik sonuçlarına göre, katılımcıların %47,9'u kadın %52,1'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin yaşları 18 ile 24 arasında değişmekte, yaş ortalaması 21,88 ve standart sapması da 1,41dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %71,3'ü İşletme Fakültesi (İngilizce İşletme ve İşletme Bölümleri), %28,7'si İktisat Fakültesinde (Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü) öğrenim görmektedir. Çoğunluğu (%44) 3.sınıfta okuyan öğrencilerden oluşan örneklem grubunun %34,2'si 4.sınıf, %16,6'sı 2.sınıf, %5,2'si ise 1.sınıfta okumaktadır.

4.2. Ölçme Araçları

Araştırmada iki ölçme aracından ve kişisel bilgi formundan yararlanılmıştır. Öncelikle katılımcılara yaş, cinsiyet, fakülte, bölüm, sınıf gibi kişisel bilgilerin sorulduğu bölüme yer verilmiştir.

"Olumlu gelecek algısı" değişkenini değerlendiren ölçek, McWhirter ve McWhirter (2008) tarafından geliştirilen FESA (Future Expectations Scale for Adolescents) ölçeği ve İmamoğlu ve Güler-Edwards (2007) tarafından geliştirilen Olumlu Gelecek Beklentisi ölçeğinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Ölçekteki 19 madde McWhirter ve McWhirter'den (2008), 2 madde İmamoğlu ve Güler-Edwards (2007) çalışmasından elde edilmiş ve araştırmacılar tarafından çalışma amacına uygun olarak uyarlanmıştır. Böylece, yapılan literatür incelemesi ve kavramsal tanımlara dayanarak Taştan ve Torun (2016) tarafından 4 yeni maddenin de eklenmesi sağlanmıştır. Elde edilen toplam 25 maddeli ölçüm aracından 1 maddenin çalışmanın örneklem yapısına uymaması sebebiyle çıkarılması sonucu 24 maddeli ölçüm aracı ile öğrencilerin geleceğe yönelik olumlu beklentileri değerlendirilmiştir. Bu ölçüm aracı 25 madde olarak daha önce Taştan ve Torun (2016) tarafından eğitim ve sağlık örgütlerinde çalışmakta olan bireylerin olumlu gelecek beklentilerinin travma sonrası stres bozukluğu ile ilişkilerinin değerlendirildiği bir çalışmada kullanılmış olup, ölçeğin toplam iç tutarlılığı 0,88 olarak tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada, yordama güçleri anlamlı olmayan maddelerin çıkarılması neticesindeki 4 boyut için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları; "olumlu gelecek yönelimi" için 0,83, "sağlık ve yaşam kalitesi" için 0,82, "mesleki beklentiler" için 0,86 ve "kişisel gelişim ve yeterlilik" için 0,87 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puan, olumlu gelecek beklentileri algısını ifade etmektedir.

"Öz-bilinç" değişkeni Fenigstein ve arkadaşları tarafından (1975) tarafından geliştirilerek geçerlik ve güvenirlik çalışmaları üniversite öğrencileri ile yapılan ölçek ile değerlendirilmiştir. Bu ölçek daha sonraki çalışmalarda farklı örneklem gruplarına (Martin ve Debus, 1999) ve küçük yaştaki öğrencilere (Scheier ve Carver, 1985) uygulanmıştır. 23 maddelik Öz Bilinç ölçeği pek çok çalışmada kullanılmış ve ülkemizde dahil pek çok ülkede geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır (Örn., Monfries ve Kafer, 1994; Özgüngör, 2006). Özgüngör (2006) tarafından öğrenciler üzerinde yapılmış araştırma sonucunda ölçeğin toplam Cronbach Alpha güvenirlik değeri 0,77 olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada anket formunda yer alan maddelere ilişkin cevaplar 6'lı Likert ölçek şeklinde sıralanmıştır (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=

Katılmıyorum, 3=Pek fazla katılmıyorum, 4=Biraz katılıyorum, 5=Katılıyorum, 6=Kesinlikle Katılıyorum).

V. Bulgular

5.1. Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Güvenilirlik Analizleri

Çalışmada öncelikle kullanılan ölçeklere Keşfedici Faktör Analizi (KFA) yapılmış ve ölçeklerin alt boyutlarının literatürle uyumlu olup olmadığı test edilmiştir. Olumlu gelecek beklentisi ölçeği daha önceden çalışanlar üzerinde kullanıldığından yükseköğretim öğrencilerin soruları algılamasında farklılıklar olabilecektir. Bu nedenle KFA yöntemi tercih edilmiştir. Diğer yandan öz bilinç ölçeği Fenigstein ve arkadaşları tarafından (1975) üniversite öğrencileri üzerinde test edilmiştir ancak hem aradan geçen süre hem de kültürel farklılıklar sonuçları etkileyebileceği için bu ölçeğe de KFA yapılması uygun görülmüştür. Yapılan KFA sonucunda madde ağılıkları düşük bazı soruların atılması dışında literatürle uyumlu sonuç elde edilmiştir. Güvenilirlik analizleri değişkenlerin yeterli düzeyde güvenilir olduklarına işaret etmektedir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1'de değişkenlerden elde edilen ortalama ve standart sapma değerleri sunulmuştur. "Özel-bilinç" değişkeni için 6'lı cevaplama ölçeği üzerinde ortalama değer 4,44 ve standart sapma 0,97; "genel-bilinç" değişkeni için ortalama değer 4,17 ve standart sapma 1,07; "sosyal anksiyete" değişkeni için ise ortalama değer 3,90 ve standart sapma değeri 1,16 olarak bulunmuştur. Bağımlı değişken "olumlu gelecek beklentileri" için (M=4,09, SD=,83) değerleri tespit edilmiştir. Olumlu Gelecek Beklentisi değişkeninin alt boyutları ile yapılan analiz sonuçlarına göre de "olumlu gelecek yönelimi" için (M=4,00, SD=,91); "sağlık ve yaşam kalitesi" için (M=4,19, SD=,91); "mesleki ve kariyer beklentileri" için (M=4,14, SD=,1,15) ve "kişisel başarı ve yeterlilik" için (M=4,18, SD=,90) ortalama değerler gözlenmiştir.

Değişkenlerin ortalamaları incelendiğinde 6'lı ölçek üzerinde ölçülen verilerin genelde ortalamanın biraz üstünde olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo1). Bu da öğrencilerin olumlu gelecek beklentilerinin dört boyutta da çok yüksek olmadığına işaret etmektedir. Öz-bilinç sonuçları da benzer şekilde yine 6'lı ölçek üzerinden 4 puan seviyelerinde bulunmuştur. Sosyal anksiyetenin (M=3,90) ile en düşük değere sahip değişken olması öğrencilerin sosyal anksiyete düzeylerinin yüksek olmadığına yorumlanabilir. Ancak bu olumsuz değişken de yine öğrencilerde oldukça yüksek bir seviyede olduğunu göstermektedir.

Tablo 1
Değişkenlerin Ortalamaları ve Güvenilirlik Değerleri

	Ölçek	Ortalama (M)	Standart Sapma (SD)	Cronbach Alfa (α)
Öz-Bilinç ve Olumlu Gelecek Beklentisi 16	Öz-Bilinç			
	Özel Bilinç	4,44	0,97	0,79
	Genel Bilinç	4,17	1,07	0,74
	Sosyal Anksiyete	3,90	1,16	0,81
	Olumlu Gelecek Beklentileri			
	Olumlu Gelecek Yönelimi	4,23	0,95	0,86
	Sağlık-Yaşam Kalitesi	4,28	0,96	0,84
	Meslek-Kariyer Beklentileri	4,35	0,89	0,90
	Kişisel Başarı-Yeterlilik	4,39	0,97	0,91

"Öz-bilinç" ölçeği için yapılan değerlendirmede, yordama güçleri anlamlı olmayan maddelerin çıkarılması neticesinde ortaya çıkan 3 boyut için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları; "özel bilinç" için 0,79, "genel bilinç" için 0,74 ve "sosyal anksiyete" için 0,81 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin toplam iç tutarlılığı ise 0,78 olarak bulunmuştur.

"Olumlu Gelecek Beklentileri Ölçeği" için yapılan değerlendirmede, yordama güçleri anlamlı olmayan maddelerin çıkarılması neticesindeki 4 boyut için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları; "olumlu gelecek yönelimi" için 0,86, "sağlık ve yaşam kalitesi" için 0,84, "mesleki-kariyer beklentileri" için 0,90 ve "kişisel başarı ve yeterlilik" için 0,78 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin toplam iç tutarlılığı ise 0,91 olarak tespit edilmiştir.

5.2. Araştırma Hipotezlerine Yönelik Bulgular

Hipotezleri test etmek için çoklu regresyon analizleri uygulanmıştır sonuçlar Tablo 2'den Tablo 4'e kadar görülebilmektedir. Öğrencilerin öz-bilinç düzeylerini belirleyen "özel bilinç", "genel bilinç" ve "sosyal anksiyete" değişkenlerinin "olumlu gelecek yönelimi" üzerindeki etkisini test etmek için yapılan regresyon analizi sonucunda sadece "özel bilinç" in istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur ($F=28,79$, $p<0,01$). Açıklayıcılık seviyesi düşük olmakla birlikte ($R=0,31$) etkinin beklendiği şekilde pozitif olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2
Regresyon Analizleri Sonuçları: Olumlu Gelecek Yönelimi

Bağımsız Değişkenler	β	St. β	t	R	R ²	F
Özel Bilinç	0,30	0,31	5,37**	0,31	0,09	28,79**

Bağımlı değişken: Olumlu Gelecek Yönelimi

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Tablo 3

Regresyon Analizleri Sonuçları: Sağlık-Yaşam Kalitesi

Bağımsız Değişkenler	β	St. β	t	R	R^2	F
Özel Bilinç	0,42	0,42	7,75**	0,46	0,21	37,24**
Sosyal Anksiyete	0,10	0,12	2,14*			

Bağımlı değişken: Sağlık-Yaşam Kalitesi

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

“Sağlık-yaşam kalitesi” değişkenine öz-bilinç düzeylerinin etkisi analiz edildiğinde, “özel bilinç” ve “sosyal anksiyete” değişkenlerinin olumlu ve orta seviyede açıkladığı bulunmuştur ($R=0,46$, $F=37,24$, $p<0,00$). Beklentinin aksine “sosyal anksiyete” de “özel bilinç” gibi “sağlık-yaşam kalitesi”ni pozitif yönde etkilemektedir (sırasıyla $\beta=0,12$; $\beta=0,42$). Regresyon katsayıları “sağlık-yaşam kalitesi” üzerindeki etkinin ağırlıklı olarak “özel bilinç”ten kaynaklandığına işaret etmektedir (Bkz. Tablo 3).

“Meslek-kariyer beklentileri” bağımsız değişkeniyle yapılan çoklu regresyon analizi sonucu da “sağlık-yaşam kalitesi” bağımsız değişkeniyle benzerlik göstermektedir (Bkz. Tablo 4). “Meslek-kariyer beklentileri”, “özel bilinç” ve “sosyal anksiyete” ile anlamlı ama düşük seviyede açıklanmıştır ($R=0,37$, $F=22,83$, $p<0,00$). “Sosyal anksiyete” yine beklenmedik şekilde pozitif etki ederken “meslek-kariyer beklentileri”ni daha fazla açıklayan “özel bilinç” olmuştur (sırasıyla $\beta=0,14$; $\beta=0,32$). Son olarak “kişisel başarı-yeterlilik” bağımsız değişkeni analiz edilmiştir (Bkz. Tablo 5). Diğer sonuçlardan farklı olarak “genel bilinç” değişkeninin de etkisi olduğu görülmüştür. “Kişisel başarı-yeterlilik”, “özel bilinç” ve “genel bilinç” değişkenleriyle anlamlı ve orta seviyede açıklanmıştır ($R=0,48$, $F=42,14$, $p<0,00$). Her ne kadar “genel bilinç” anlamlı da çıksa bu bağımlı değişkeni de en fazla açıklayan diğer sonuçlarda olduğu gibi “özel bilinç” olmuştur (sırasıyla $\beta=0,18$; $\beta=0,37$).

Tablo 4.

Regresyon Analizleri Sonuçları: Meslek-Kariyer Beklentileri

Bağımsız Değişkenler	β	St. β	t	R	R^2	F
Özel Bilinç	0,30	0,32	5,65**	0,37	0,14	22,83**
Sosyal Anksiyete	0,11	0,14	2,48*			

Bağımlı değişken: Meslek-Kariyer Beklentileri

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Tablo 5.

Regresyon Analizleri Sonuçları: Kişisel Başarı-Yeterlilik

Bağımsız Değişkenler	β	St. β	t	R	R^2	F
Özel Bilinç	0,37	0,37	5,96**	0,48	0,23	42,14**
Genel Bilinç	0,16	0,18	2,83**			

Bağımlı değişken: Kişisel Başarı-Yeterlilik

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$ Öz-Bilinç ve
Olumlu Gelecek
Beklentisi

18

VI. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın temel amacı öz-bilinç algısının olumlu gelecek beklentisini nasıl ve ne yönde etkilediğinin belirlenmesiydi. Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular öz-bilinç algısının olumlu gelecek beklentileri değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bulgular öz-bilinç kavramının pek çok bireysel, davranışsal ve psiko-sosyal değişkeni açıklamakta olduğunu önermiş olan önceki çalışmaları destekler niteliktedir (Örn., Fenigstein et al., 1975; Doherty ve Schlenker, 1991; Crozier, 2004; Özteke, 2011; Çetin ve Çelik, 2014). Bu önermeye önemli bir destek çalışmanın H1b hipotezine ilişkin değerlendirme bulgularından gelmektedir. Öyle ki, bireylerin “özel” öz-bilinç düzeylerinin geleceğe ilişkin olumlu beklentilerin tüm boyutlarının üzerinde anlamlı ve pozitif yönde bir etkisi bulunduğu görülmüştür. Bununla birlikte, bireylerin “genel” öz-bilinç düzeylerinin geleceğe ilişkin olumlu beklentilerin “kişisel başarı-yeterlilik” üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisinin olduğu, “sosyal anksiyete” düzeylerinin ise sadece “sağlık-yaşam kalitesi” ve “meslek-kariyer beklentileri” boyutlarında anlamlı ilişkisi olduğu ve her iki boyutu da pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Bu sonuca göre çalışmanın H1c önermesi desteklenmemiş olup, bu araştırmanın yapıldığı örneklem grubunda yer alan lisans öğrencilerinin sosyal anksiyete değerlendirmelerinin geleceğe ilişkin sağlık yaşam kalitesi ve meslek-kariyer beklentilerine yönelik değerlendirmelerine herhangi bir ters yönde etki yaratmadığı gözlenmiştir. Bu noktada, söz konusu grubun geleceğe yönelik bu iki boyuttaki değerlendirmelerinin kendilerinin sosyal anksiyete düzeylerine bağlı olarak azalmamakta olduğu söylenebilmektedir. Her ne kadar bu çalışmada sosyal anksiyete boyutunun olumlu gelecek beklentilerini negatif etkileyeceği varsayılmış olsa da, elde edilen bulgulara dayanarak, sosyal anksiyetenin tamamıyla negatif bir özellik olarak ele alınmayabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada ele alınmış olan kaynak odaklı yaklaşımın (Hobfoll, 1989) da öne sürmüştüğü gibi, bireyler özsaygı, öz-yeterlilik ve öz-bilinç gibi kişisel özelliklerini iyileştirdikçe ve bu koşulları korudukça kendilerine başarılı bir yaşam sağlama amacını gerçekleştirebilmektedirler. Dolayısıyla, çalışmamızdan elde edilen sonuçlar

bu kuramı destekler nitelikte olup, öz-bilinç gibi bir psiko-sosyal kaynağın bireye olumsuz deneyimlere karşı daha dayanıklı ve umutlu olabilmesi ve geleceğe ilişkin olumlu bir yönelime sahip olabilmesi için önemli bir role sahip olduğu vurgulanabilmektedir.

Öte yandan, pozitif psikoloji bakış açısıyla (Örn., Seligman et al., 2005; Youssef ve Luthans, 2007; Gygax ve Fitzgerald, 2011), bireyin sahip olduğu pozitif benlik ve psikolojik değerlendirmelerinin bir pozitif psikolojik kaynak olarak hizmet edebildiği ve daha sağlıklı bir yaşam, meslek-kariyer beklentileri, çalışma deneyimleri ve kişisel yeterlilik gibi sonuçları oluşturulabildiği düşüncesi yine bu çalışmanın sonuçları ile desteklenmiş görünmektedir. Ayrıca, bu araştırmanın bir başka bulgusu ise öğrencilerin olumlu gelecek beklentilerinin dört boyutta da çok yüksek olmadığı ve öz-bilinç sonuçlarının da benzer şekilde ortalamanın biraz üzerinde olduğudur. Sosyal anksiyetenin 3,90 ortalama değer ile en düşük değere sahip değişken olarak tespit edilmesi öğrencilerin sosyal anksiyete düzeylerinin de aslında ortalamanın üzerinde ve yüksek denilebilecek düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Sonuç olarak, öz-bilinç ve gelecek beklentileri ile ilgili ülkemizde çok sınırlı sayıda çalışmalar yapılmış olduğu ve öz-bilinç düzeyleri ile gelecek beklentileri kavramlarının birbiriyle ilişkilerini içeren herhangi bir çalışmanın mevcut olmadığı gözlenmektedir. Bu açıdan bu araştırmanın öz-bilinç düzeyleri ve gelecek beklentileri ile ilgili yapılacak bundan sonraki çalışmalara ışık tutacağı ve çalışma yaşamında bireylerin psikolojik, tutumsal ve davranışsal sonuçlarını daha iyi anlamada yol gösterebileceği söylenebilmektedir.

Araştırmanın İstanbul ilinde, bir üniversitede gerçekleştirilmiş olması, sınırlı sayıda öğrencilerden oluşması çalışmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda, farklı veri toplama ve örnekleme tekniklerinin kullanılmasının ve araştırmanın farklı üniversiteler ve fakülteler üzerinde tekrarlanmasının; öğrencilerin öz-bilinç algısı ile gelecek beklentilerine yönelik değerlendirmeleri arasındaki ilişkileri belirleme hususunda araştırmayı tamamlayıcı nitelikte olacaktır. Öte yandan, araştırma modelinde diğer bireysel, sosyo-ekonomik ve durumsal değişkenlerin de incelenmesi önerilmektedir. Böylece, araştırma sonuçlarının güvenilirliğinin artabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akçay, V.H. (2011). Pozitif psikolojik sermaye kavramı ve işletmelerde sürdürülebilir rekabet üstünlüğünü sağlamadaki rolü. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1):73-98.

- Akın, A., Abacı, R. ve Öveç, Ü. (2007). The construct validity and reliability of the Turkish version of self-consciousness scale. Ankara University, *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 40(2): 257-276.
- Baker, L. R. (2012). From consciousness to self-consciousness. *Grazer Philosophische Studien*, 84(1): 19-38.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2): 248-287.
- Baumeister, R. F. ve Trice, D. M. (1988). Metatraits. *Journal of Personality*, 56:571-598
- Beck, B. L., Koons, S. R. ve Milgrim, D. L. (2000). Correlates and consequences of behavioral procrastination: The effects of academic procrastination, self-consciousness, self-esteem and self-handicapping. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15(5):3-25.
- Ben-Artzi, E. (2003). Factor structure of the private self-consciousness scale: Role of item wording. *Journal of Personality assessment*, 81(3):256-264.
- Burgio, K., Merluzzi, T. ve Pryor, J. B. (1986). Effects of performance expectancy and self-focused attention on social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(6): 1216-1236.
- Burnkrant, R. E. ve Page Jr, T. J. (1984). A modification of the Fenigstein, Scheier, and Buss self-consciousness scales. *Journal of Personality Assessment*, 48(6): 629-637.
- Buss, A. H. (1980). *Self-consciousness and social anxiety*. U.S.A.: Freeman.
- Crozier, W. (2004). Self-consciousness, exposure, and the blush. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 34(1): 1-17.
- Çelik, D. A. ve Çetin, F. (2014). The role mindfulness and self-consciousness on interpersonal conflict resolution approaches. *Research Journal of Business and Management*, 1(1): 29-38.
- Davies, M. F. (1996). Self-consciousness and the complexity of private and public aspects of identity. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 24(2): 113-118.
- Doherty, K. ve Schlenker, B. R. (1991). Self-consciousness and strategic self-presentation. *Journal of Personality*, 59(1): 1-18.
- Esenay, F. I. (2007). *Sağlıklı ve kanserli ergenlerde umut*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Fenigstein, A. (1979). Self-consciousness, self-attention, and social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1): 75-105.
- Fenigstein, A., Scheier, M. F. ve Buss, A. H. (1975). Public and private self-consciousness: Assessment and theory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43(4): 522-542.

- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2): 117-140.
- Frank, L. K. (1939). Time perspectives. *Journal of Social Philosophy* 4, 293-312.
- Gemlik, N., Sığrı, Ü. ve Sur, H. (2007). Sosyal karşılaştırma ve öğrenilmiş güçlülük ilişkisinin yönetsel etkileri hastane yöneticileri ve çalışanları üzerine bir çalışma. *İÜ İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, 18: 55-66.
- Ghorbani, N., Cunningham, C. J. ve Watson, P. J. (2010). Comparative analysis of integrative self-knowledge, mindfulness, and private self-consciousness in predicting responses to stress in Iran. *International Journal of Psychology*, 45(2): 147-154.
- Ghorbani, N., Watson, P. J., Krauss, S. W., Davison, H. K. ve Bing, M. N. (2004). Private self-consciousness factors: relationships with need for cognition, locus of control, and obsessive thinking in Iran and the United States. *The Journal of Social Psychology*, 144(4): 359-372.
- Gjesme, T. (1983). On the concept of future time orientation: Considerations of some functions' and measurements' implications. *International Journal of Psychology*, 18(1-4): 443-461.
- Grant, A. M., Franklin, J. ve Langford, P. (2002). The self-reflection and insight scale: A new measure of private self-consciousness. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 30(8): 821-835.
- Gross, J. J. (1998). Antecedent-and response-focused emotion regulation: divergent consequences for experience, expression, and physiology. *Journal of Personality & Social Psychology*, 74(1): 224-244.
- Gygax, M. ve Fitzgerald, S. (2011). Enriching the positive organizational behavior framework with wisdom. *International Journal of Business Research*, 11(2): 23-41.
- Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, 44(3): 513-533.
- Hobfoll, S. E. (2001). The influence of culture, community, and the nested-self in the stress process: advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology*, 50(3): 337-421.
- Hurn, C. J. (1993). *The limits and possibilities of schooling: An introduction to the sociology of education*. New Jersey: Pearson College Division.
- Ingram, R. E. (1990). Self-focused attention in clinical disorders: Review and a conceptual model. *Psychological Bulletin*, 107(2): 156-178.
- İmamoğlu, E. O. ve Güler-Edwards, A. (2007). Geleceğe ilişkin yönelimlerde benlik tipine bağlı farklılıklar, *Türk Psikoloji Dergisi*, 22 (60): 115-132.
- Kanten, P. ve Yeşiltaş, M. (2013). Pozitif örgütsel davranışlar üzerine kavramsal bir inceleme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(8): 83-106.

- Leary, M. R. ve Kowalski, R. M. (1995). The self-presentation model of social phobia. *Social Phobia: Diagnosis, Assessment, and Treatment*, 4(1): 94-112.
- Lewin, K. (1942). *Time perspective and morale*. Boston: Houghton Mifflin Publishing.
- Lindwall, M. (2004). Factorial structure and invariance across gender of the Swedish self-consciousness scale. *Journal of Personality Assessment*, 82(2):233-240.
- Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 23(6):695-706.
- Martin, A. J. ve Debus, R. L. (1998). Self-reports of mathematics self-concept and educational outcomes: the roles of ego-dimensions and self-consciousness. *British Journal of Educational Psychology*, 68(4):517-535.
- Martin, A. J., & Debus, R. L. (1999). Alternative factor structure for the revised self-consciousness scale. *Journal of Personality Assessment*, 72(2), 266-281.
- McWhirter, E.H. ve McWhirter, B.T. (2008). Adolescent future expectations of work, education family and community. *Youth & Society*, 40(2):182-202.
- Monfries, M. M. ve Kafer, N. F. (1994). Private self-consciousness and fear of negative evaluation. *Journal of Psychology*, 128(4):447-468.
- Nasby, W. (1989). Private and public self-consciousness and articulation of the self-schema. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1): 117-135.
- Nystedt, L. ve Ljungberg, A. (2002). Facets of private and public self-consciousness: Construct and discriminant validity. *European Journal of Personality*, 16(2):143-159.
- Öveç, Ü.(2007). *Öz duyarlık ile öz bilinç, depresyon, anksiyete, stres arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeliyle incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Özgüngör, S. (2006). Öz bilinç, olumsuz değerlendirilme korkusu, performans odaklı sınıf algısı ve not yönelimi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1):1-8.
- Özteke, H. İ. (2011). *İlköğretim okullarında çalışan psikolojik danışmanların sosyal karşılaştırma ve öz-bilinç düzeyleri ile psikolojik danışman öz-yeterlik inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Plant, R. W. ve Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and the effects of self-consciousness, self-awareness, and ego-involvement: An investigation of internally controlling styles. *Journal of Personality*, 53(3):435-449.
- Reno, R. R. ve Kenny, D. A. (1992). Effects of self-consciousness and social anxiety on self-disclosure among unacquainted individuals: An application of the social relations model. *Journal of Personality*, 60(1): 79-94.

- Scheier, M. F. ve Carver, C. S. (1977). Self-focused attention and the experience of emotion: Attraction, repulsion, elation, and depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(9):625-645.
- Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985). Optimism, coping, and health: assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health Psychology*, 4(3), 219-235.
- Schlenker, B.R. ve Leary, M.R. (1985). Social anxiety and communication about the self. *Journal of Language and Social Psychology*, 4(4):171-192.
- Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N., ve Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: empirical validation of interventions. *American psychologist*, 60(5):410-428.
- Seligman, M. E. (2002a). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. *Handbook of positive psychology*, 2: 3-12.
- Seligman, M. (2002b). *Authentic happiness*. New York: Simon & Schuster Publishing House.
- Seligman, M. E. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Special issue on happiness, excellence, and optimal human functioning. *American Psychologist*, 55(1): 5-183.
- Smith, C.(2007). Social anxiety and public self-consciousness as predictors of appearance accuracy. *Journal of Undergraduate Research*, 12(2): 39-45.
- Süral Özer, P., Topaloğlu, T., ve Timurcanday Özmen, Ö. (2013). Destekleyici örgüt ikliminin, psikolojik sermaye ile iş doyumunu ilişkisinde düzenleyici etkisi. *Ege Academic Review*, 13(4), 437-447.
- Şanlı, T. ve Saraçlı, S. (2015). Üniversite öğrencilerinin gelecek beklentileri üzerinde etkili olan faktörlerin analizi. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(11): 25-36.
- Şimşek, H. (2012). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri ve Gelecek Beklentilerini Etkileyen Faktörler. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5(1): 90-109.
- Taştan, S. ve Torun, A.A. (2016). Travma sonrası stres bozukluğunun algılanan psikolojik uyumsuzluk, gelecek beklentileri, hayatın kontrol edilemezliği ve işyeri tutumları ile ilişkilerinin incelenmesi, 4. *Örgütsel Davranış Kongresi*, 04-05.Kasım.2016, Adana.
- Tuncer, M. (2011). Yükseköğretim gençliğinin gelecek beklentileri üzerine bir araştırma. *Electronic Journal of Turkish Studies*, 6(2): 935-948.
- Van Calster, K., Lens, W. ve Nuttin, J. R. (1987). Affective attitude toward the personal future: Impact on motivation in high school boys. *The American Journal of Psychology*, 11(4): 1-13.
- Watson, P. J., Morris, R. J., Ramsey, A., Hickman, S. E. ve Waddell, M. G. (1996). Further contrasts between self-reflectiveness and internal state

**Öz-Bilinç ve
Olumlu Gelecek
Beklentisi**

24

awareness factors of private self-consciousness. *The Journal of Psychology*, 130(2): 183-192.

Wright, T. A. (2003). Positive organizational behavior: An idea whose time has truly come. *Journal of Organizational Behavior*, 24(4): 437-442.

Wu, J. K. F. ve Watkins, D. (2006). Testing competing factor models underlying the private self-consciousness scale with Hong Kong Chinese adolescents. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 34(10): 1245-1258.

Youssef, C. M. ve Luthans, F. (2007). Positive organizational behavior in the workplace: The impact of hope, optimism, and resilience. *Journal of management*, 33(5): 774-800.

Yürür, Ş. (2011). Öğrenilmiş güçlülük, kıdem ve medeni durumun duygusal tükenmedeki rolü: kaynakların korunması teorisi kapsamında bir analiz. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 25(1): 1-27.